

DE ROL VAN VOORLICHTING BIJ DE REALISATIE VAN HET BELEID
TEN AANZIEN VAN DE LANDINRICHTING

Prof.dr.ir. A.W. van den Ban
Landbouwhogeschool, vakgroep Voorlichtingskunde

De uitnodiging om hier vandaag met u te spreken over voorlichting heb ik graag aangenomen, omdat ik tot dusverre van de diensten die op het gebied van landinrichting, bosbouw en natuurbescherming werken betrekkelijk weinig heb gemerkt van belangstelling voor voorlichtingskunde, terwijl ik er anderzijds van overtuigd ben dat u uw beleidsdoelen alleen kunt realiseren, als u voorlichting als een essentieel beleidsinstrument beschouwt. Natuurlijk is het niet mogelijk om in het uur dat ons ter beschikking staat u te leren hoe u goed voorlichting kunt geven. De studenten die bij ons voorlichtingskunde als zesmaands doctoraalvak hebben gehad, zijn er gewoonlijk wel van overtuigd, dat zij op dit gebied nog veel te leren hebben. Wel zou ik er graag met u over discussiëren wat u wel en wat u niet met voorlichting kunt bereiken en aan welke voorwaarden voldaan moet worden om goed voorlichting te kunnen geven.

Ik heb wat meer tijd gehad dan u om na te denken over de mogelijkheden en onmogelijkheden van voorlichting, maar ik weet veel minder dan u van het doel van uw beleid, van de overige beleidsinstrumenten die u hanteert om dit beleid te realiseren en van de moeilijkheden, die u daarbij tegenkomt. Dit is in de voorlichting een normale situatie. Ook bij een ruilverkaveling kent de districtsingenieur de plannen beter dan de boer, maar deze kent zijn eigen bedrijf veel beter dan deze ingenieur. In een dergelijke situatie moeten we in een discussie trachten te komen tot een integratie van de kennis van beide partijen om een goede oplossing voor problemen te kunnen vinden. Om de discussie te stimuleren zal ik u soms wat uitdagen, want ik heb vanochtend gezien dat dit bij u soms nodig is.

1. Voorlichting kan in principe problemen oplossen die ontstaan als mensen door gebrek aan kennis en inzicht en soms ook door gebrek aan motivatie niet doen wat in hun belang is.

Met voorlichting kunnen we echter niet bereiken dat mensen gaan handelen in strijd met hun belang, zoals zij dit zelf zien. Als we dit in het algemeen belang toch wenselijk vinden, bijv. om de verkaveling te kunnen verbeteren of de natuur te beschermen, zullen we andere beleidsinstrumenten moeten hanteren, zoals dwang of subsidies.

2. Een moeilijkheid bij het beleid van uw directoraat-generaal lijkt me dat u het belang van verschillende bevolkingsgroepen tegelijk tracht te dienen, terwijl deze belangen soms onderling strijdig zijn.
U heeft onder andere te maken met de belangen van boeren, houtproducenten, natuurbeschermers en recreanten. Zelfs tussen verschillende groepen van boeren ontstaan steeds meer belangentegenstellingen. De belangentegenstellingen nemen toe, omdat er nu veel minder eensgezindheid is over de richting waarin onze samenleving zich moet ontwikkelen dan een 25 jaar geleden. Toen vond vrijwel ieder economische groei wenselijk en was bereid de gevolgen hiervan te accepteren. Nu is er bij velen twijfel over de wenselijkheid van een voortgaande welvaartsstijging, onder andere doordat we meer oog hebben gekregen voor de nadelen hiervan voor natuur en milieu. Door de tegenstellingen die hierover ontstaan, zult u moeten rekenen op kritiek op uw beleid, welke beleidskeuzen ook genomen worden. Dit is van veel belang voor de voorlichting, omdat
3. het enigste machtsmiddel waarover een voorlichter beschikt is het vertrouwen van zijn cliënten en dat hij bereid en in staat is hun belang te dienen. Als een voorlichter propaganda gaat maken voor de realisatie van andere belangen, zal hij dit vertrouwen en daarmee zijn macht verliezen. In ruilverkavelingen is bijvoorbeeld wel gebleken dat velen menen dat de voorlichters van de Landinrichtingsdienst geen evenwichtig beeld geven van de voor- en nadelen, maar de verkaveling te gunstig voorstellen in de hoop zo meer voorstемmers te winnen. U vertrouwt blijkbaar niet dat
 1. de voordelen van deze verkaveling voor de meeste stemgerechtigden groter zijn dan de nadelen, en/of
 2. deze stemgerechtigden zelf verstandig genoeg zijn om te stemmen in overeenstemming met hun eigen belang.Ik denk dat dit gebrek aan vertrouwen in de verkaveling en/of de stemgerechtigden nadelig is voor de effectiviteit van uw voorlichting.

Op een dergelijke manier heeft, denk ik, ook de propaganda die gemaakt is voor de landschapsparken averechts gewerkt. Vertrouwen kunnen we alleen verwerven door eerst vertrouwen te geven. Gezien het emotionele en zakelijke belang dat u erbij heeft dat het ruilverkavelingsplan bij de stemming wordt aangenomen, is het heel begrijpelijk dat u geneigd bent om hier propaganda voor te maken, maar dit betekent nog niet dat dit ook de meest effectieve werkwijze is.

In het algemeen zijn we geneigd om die mensen te vertrouwen, die ons blijken te begrijpen. Bij onze vakgroep trachten we daarom veel meer de studenten te leren naar anderen te luisteren dan om hen te leren tegen anderen te spreken. Als zij goed kunnen luisteren is de kans groot dat zij ook tegen deze anderen kunnen spreken. Dit is vooral van belang als we voorlichting moeten geven aan personen of groepen die doelen of belangen nastreven die afwijken van het officiële beleid ten aanzien van landinrichting en bosbeheer, bijv. actiegroepen zoals Kritisch Bosbeheer of individuele tegenstanders van ruilverkavelingen. Pas als wij getoond hebben dat we in staat en bereid zijn hen te begrijpen, bestaat de kans dat zij naar onze mening willen luisteren. Dit zal niet lukken als het een trucje is om hen om te turnen, maar alleen als we werkelijk serieus rekening willen houden met hun mening en hun argumenten.

Tegelijkertijd is het ook gemakkelijk om voorlichting te geven aan cliënten, die zich niet opsluiten in hun eigen kringetje, zoals zowel bij boeren als bij natuurbeschermers wel voorkomt, maar die ook oog en oor hebben voor de meningen en belangen van andere bevolkingsgroepen. Uw voorlichting zal er ten dele op gericht moeten zijn om deze openheid te vergroten. Gemakkelijk is dit niet, maar in samenwerking met anderen lijkt me wel enige verandering bereikbaar.

4. Om het vertrouwen van de cliënten te winnen en hun aandacht te trekken is het noodzakelijk om ontvangergericht te werk te gaan, dat wil zeggen uit te gaan van de behoefte aan informatie en hulp die bij hen leeft en van hun wijze van denken.

Iemand die een landinrichtingsplan ontwikkeld heeft, heeft van nature de neiging om dit plan centraal te stellen in zijn voorlichting, maar in het algemeen is het effectiever om de ontvanger centraal te stellen.

Er is bijvoorbeeld wel eens bij een ruilverkaveling voorlichting gegeven aan uitwonende eigenaren, waarbij uitvoerig werd geschreven over het plan, maar weinig werd gezegd over de kosten en niets over de kans dat de eigenaar deze kosten door hogere pachten weer terug krijgt. Toch is dat de informatie waaraan menige eigenaar de meeste behoefte heeft. Om goed ontvangergericht te kunnen werken zult u eerst naar uw doelgroep moeten luisteren om een goed beeld te krijgen, van hun wijze van denken en de wijze waarop zij hun problemen zien. De medewerkers van de Landinrichtingsdienst kunnen hiervoor steun vinden in het onderzoek dat door dr.ir. Kerstens en ir. Brussée gedaan wordt naar de motieven voor het stemgedrag bij ruilverkavelingen.

Als voorlichter zult u soms menen dat uw cliënten voor een goede besluitvorming over informatie zouden moeten beschikken, waar zij geen belangstelling voor hebben. Dan lijkt het mij toch belangrijk om hen eerst te helpen aan de informatie waar zij wel behoefte aan voelen. Zo kunt u bij hen het vertrouwen winnen dat u in staat en bereid bent hen te helpen met de problemen die zij belangrijk vinden. Met behulp van dit vertrouwen kunt u er dan soms in slagen belangstelling te wekken voor de problemen die u belangrijk vindt. Sommigen zien de taak van een voorlichter alleen als het verschaffen van informatie, maar mijns inziens moet deze taak ruimer gezien worden. De cliënt kan ook behoefte hebben aan hulp bij het afwegen van zijn eigen doelen. Bij beroeps- en studiekeuzevoorlichting is het verschaffen van informatie over de verschillende beroepen en studies vaak minder belangrijk dan het bieden van hulp bij de beslissing waar de cliënt heen wil met zijn leven. Ook als het gaat om het afwegen van economische belangen en natuurbeschermingsbelangen lijkt het bieden van een dergelijke hulp mij vaak essentieel. Het is, dacht ik, geen uitzondering dat men standpunten inneemt waarvan men de te verwachten gevolgen niet goed heeft doordacht.

5. Bij beslissingen ten aanzien van landinrichting is tegenwoordig veel meer sprake van inspraak dan 20 jaar geleden.
Redenen hiervoor zijn onder andere.
 - 5.1. Onzekerheid ten aanzien van de doelen van het beleid, zodat het kiezen van deze doelen een politieke keuze is geworden die niet langer aan ambtenaren gedelegeerd kan worden. Ir. Koopmans heeft hier vanochtend ook al op gewezen.

- 5.2. Grotere ontwikkeling van de bevolking en meer vrije tijd, zodat zij beter in staat zijn om zich met het overheidsbeleid te bemoeien. Mede hierdoor is de recreatie in de vrije natuur sterk toegenomen. Men ziet daar dat het beleid dat in het verleden is gevoerd, heeft geleid tot een aantasting van de natuur.
 - 5.3. Hiermee samenhangend een sterkere wens om zijn eigen lot te bepalen en niet afhankelijk te zijn van beslissingen van anderen. Gisteren ben ik bijvoorbeeld betrokken geweest bij de promotie van een jurist tot doctor in de geneeskunde op een proefschrift over "De patiënt en het recht op informatie". Bij dit probleem speelt een rol dat velen van u het niet langer accepteren dat een technicus, de arts, beslissingen neemt over uw leven en gezondheid. U wilt daar zelf over meepraten. Zo zijn er ook veel Nederlanders die het niet langer accepteren, dat u als technicus beslissingen neemt over de omgeving waarin zij leven. Niet altijd realiseert men zich hierbij echter dat door de ontwikkeling van de maatschappij de onderlinge afhankelijkheid van verschillende bevolkingsgroepen groter is geworden.
 - 5.4. Een groeiend ambtenarenapparaat, dat door de volksvertegenwoordigers niet goed meer gecontroleerd kan worden. En "last but not least" de
 - 5.5. behoefte aan informatie bij de beleidsmakers aan informatie van grondgebruikers, recreanten en dergelijke voor een optimale besluitvorming.
6. Inspraak zonder inzicht leidt tot uitspraak zonder uitzicht. Moeilijkheden om dit inzicht te verwerven zien we zowel bij de insprekers als bij degenen die hen hierbij moeten of trachten te helpen. Problemen voor de insprekers zijn onder andere.
 - 6.1. Veel landschapsplannen gelden voor jaren en moeten daarom afgestemd worden op de in de toekomst te verwachten situatie. Dit toekomstgerichte denken is helaas bij veel Nederlanders nog slechts zwak ontwikkeld.
 - 6.2. Soms heeft men een vooropgezette mening over de gewenste veranderingen die niet gebaseerd is op een goede kennis van zaken, terwijl men wantrouwend staat tegenover degenen die wel over deze kennis beschikken. Door de toenemende polarisatie in onze samenleving wordt dit een ernstiger probleem.

- 6.3. Het gaat bij landinrichtingsprojecten vaak om zeer complexe informatie, die voor velen moeilijk te verwerken is.
- 6.4. Veel potentiële insprekers, vooral de niet-agrariërs, kunnen weinig tijd aan de inspraak besteden.
- 6.5. Zij zien het niet zelden als zinloos om veel moeite te doen om een goed doordachte mening duidelijk naar voren te brengen, omdat zij niet vertrouwen dat degenen die de beslissingen nemen serieus rekening zullen houden met hun mening.

Moeilijkheden zijn er echter niet alleen bij de insprekers, maar ook bij degenen die het als hun taak hebben of zien om de insprekers te helpen de noodzakelijke informatie te verwerven.

- 6.5.1. Zij beheersen zelf vaak slechts bepaalde aspecten van deze informatie en dit zijn niet altijd de aspecten die voor de insprekers het belangrijkste zijn.
- 6.5.2. Velen van hen hebben nooit geleerd hoe zij hun informatie over kunnen dragen op een wijze waarop de insprekers dit goed begrijpen en waarop zij de betekenis hiervan zien voor hun beslissingen.
- 6.5.3. Zij hebben ook niet goed geleerd diegenen te helpen die het niet goed aandurven om met hun eigen mening naar voren te komen.
- 6.5.4. Veel beslissingen ten aanzien van landinrichting worden genomen in onderling overleg tussen allerlei ambtelijke instanties die bij de landinrichting betrokken zijn. Ik heb de indruk dat u het in dit overleg nog wel eens als storend ervaart als ook groepen uit de bevolking ideeën naar voren brengen hoe het land waarin zij leven, werken en recreëren het beste ingericht kan worden. Dat dit het ambtelijk overleg gecompliceerd maakt, zal niemand kunnen ontkennen, maar toch zullen we mijns inziens moeten zoeken naar de beste methode om hierbij ook gebruik te maken van de ideeën die bij de betrokkenen leven.

Het landinrichtingsbeleid is niet alleen van belang voor boeren en houtproducenten, maar ons landelijk gebied vervult ook tal van functies voor andere bevolkingsgroepen. Hierdoor zij de massamedia in toenemende mate geïnteresseerd in uw beleid. Daarom zult u er iets van moeten weten hoe deze media in onze samenleving functioneren.

7. De massamedia zien het als hun taak om het overheidsbeleid kritisch te volgen. Berichten over fouten van dit beleid zullen daarom meer aandacht krijgen dan berichten over successen hiervan. Een journalist, die er in slaagt Nixon te dwingen om af te treden door de aandacht van het publiek te vestigen op zijn fouten, krijgt van zijn collega's veel waardering omdat hij zijn journalistieke taak goed heeft vervuld.

Op pogingen om fouten geheim te houden zullen de media reageren met verwoede pogingen om deze fouten op te sporen. Elke journalist wil immers graag een primeur hebben. Een actiegroep die de aandacht wil trekken van de publiciteit zal daarom trachten de indruk te wekken dat er een fout gemaakt is, bijvoorbeeld door een publiek protest hiertegen te organiseren.

Het antwoord op de vraag of iets goed is of fout, hangt uiteraard af van de maatstaven die we hanteren. Deze maatstaven kunnen voor zo'n actiegroep anders zijn dan de uwe of zelfs die van de meerderheid van ons volk. Via dit protest en deze publiciteit trachten deze groepen een discussie tot stand te brengen over de vraag of we wel de juiste maatstaven hanteren. Op milieugebied heeft dit heel duidelijk geleid tot een verandering in de gehanteerde maatstaven. Op deze wijze kunnen deze groepen een nuttige voortrekkersfunctie vervullen.

Daarom worden zij vaak gesubsidieerd door de Ministeries van Vomil en C.R.M. Anderzijds heb ik de indruk dat hierbij de nadelen en met name de kosten van een beleidswijziging niet altijd voldoende aandacht krijgen. Het is dus uw taak om ervoor te zorgen dat deze nadelen ook in de discussie worden betrokken. Als diegenen die zich tegen uw beleid verzetten het gevoel hebben door u niet au serieux genomen te worden, zal dit vaak leiden tot een escalatie van het conflict. Juist in een dergelijke situatie is het van veel belang dat u goed kunt luisteren zonder dat u daarbij verwachtingen wekt, die u later niet blijkt na te komen. U kunt het niet iedereen naar de zin maken, maar wel trachten de mensen uit te leggen waarom u het hun niet naar de zin maakt.
8. Om goed voorlichting te kunnen geven is het noodzakelijk duidelijke beslissingen te nemen over de doelen, die u tracht te bereiken met uw voorlichting, de doelgroepen waar u zich op richt, de voorlichtingsmethoden die u hierbij gebruikt, uw voorlichtingsboodschappen en de wijze waarop deze voorlichting wordt georganiseerd. Deze beslissingen moeten onderling goed op elkaar afgestemd zijn.

Het is bijvoorbeeld niet mogelijk om alleen via de massamedia belangrijke gedragsveranderingen te bereiken of om de weinig ontwikkelde bevolkingsgroepen te bereiken met voorlichters die in hun hele wijze van denken ver van deze groepen af staan. Nadere informatie hierover kunt u vinden in de voorlichtingskundige literatuur¹⁾. Laat ik iets zeggen van enkele doelgroepen en doelen, die mij voor je beleid van belang lijken. Daarbij ga ik ervan uit dat

9. het effect van het landinrichtingsbeleid sterk afhankelijk is van menselijke beslissingen. Het is voor een belangrijk deel niet een technisch en biologisch probleem of u uw doelen bereikt, maar uiteindelijk een probleem van verandering van menselijk gedrag.

Als we een analyse maken van uw werk, denk ik dat zal blijken dat u een groot deel van uw tijd bezig bent het gedrag van andere mensen door communicatie te beïnvloeden. Dit gebeurt in vergaderingen, zowel met ambtelijke instanties als met grondgebruikers, bij het schrijven van nota's en plannen en dergelijke. Ik ben er echter niet van overtuigd dat het opleidingsbeleid van uw diensten goed is afgestemd op dit deel van uw taak.

Bij deze verandering van het menselijk gedrag denk ik dan in de eerste plaats aan uw eigen medewerkers en hun communicatie met degenen die beleidsbeslissingen nemen, waarvan ik heb begrepen dat gisteren wel gebleken is dat deze niet optimaal verloopt en met het wetenschappelijk onderzoek. Deze communicatie met onderzoekers heeft de laatste tijd veel aandacht gekregen van het sociaal-wetenschappelijk onderzoek, bijvoorbeeld bij de Forest Service Research Branch en de staf van de Forest Service in de Verenigde Staten, maar hier zal ik nu niet nader op ingaan²⁾.

- 1) Een overzicht geeft o.a.: A.W. van den Ban, Inleiding tot de Voorlichtingskunde, Meppel, Boom, 43 herziene druk, 1979, vooral hoofdstuk 6 en 7.
- 2) Zie: R.G. Havelock, What do we know from research on the process of research utilization, Wageningen, vakgroep Voorlichtingskunde, 1975, en D.A. Lingwood and W.C. Morris, Research into Use: A study of the Forest Service Research Branch, Ann Arbor, Center for Research on the Utilization of Scientific Knowledge, University of Michigan, 1976.

Het gaat hierbij ook om beslissingen van boeren, recreanten en andere gebruikers van het landelijk gebied. Als ik zie hoe voorlichting over ruilverkaveling gegeven wordt, krijg ik soms de indruk dat het doel van uw beleid is dat deze verkavelingen bij de stemming worden aangenomen en niet dat we komen tot een efficiëntere landbouwproductie door een aantal structurele belemmeringen op te heffen. Over de vraag hoe de boeren hun nieuwe mogelijkheden optimaal kunnen benutten, wordt naar mijn indruk niet in elke verkaveling veel voorlichting gegeven. Juist op dit gebied zou met voorlichting veel te bereiken zijn, omdat het ook in het belang van de boer is dat hij deze nieuwe mogelijkheden optimaal benut. Wel is het mogelijk dat hij andere criteria aanlegt om te beoordelen wat optimaal is dan u of de voorlichters van de provinciale directie voor bedrijfsontwikkeling. Dan is het wel mogelijk om te stimuleren dat hij zich nog eens bezint op de keuze van zijn criteria, maar de uiteindelijke keuze blijft bij de boer.

Bij de voorlichting aan de boeren om hen te helpen weloverwogen te stemmen is één van de moeilijkheden dat het doel van een ruilverkaveling tegenwoordig niet meer alleen is de behartiging van de landbouwbelangen. U kunt wel trachten hen duidelijk te maken waarom ook met andere belangen rekening gehouden moet worden. Dit zal gemakkelijker worden als er een open gesprek mogelijk is tussen boeren en groepen die belangen van natuur, landschap en recreatie wensen te behartigen. Er zijn wel discussietechnieken ontwikkeld die een dergelijk open gesprek kunnen bevorderen³⁾, maar deze technieken zijn moeilijk hanteerbaar als men éénmaal in een strijdverhouding tegenover elkaar staat. Het is dan ook in het belang van de natuurbescherming om dit te voorkomen.

Uw beleid is er tegenwoordig mede op gericht dat boeren ook in hun bedrijfsvoering rekening houden met de belangen van natuur en landschap. De mogelijkheden om dit beleidsdoel met voorlichting te realiseren lijken mij beperkt, zolang dit in strijd met het belang van de boeren is. Het is natuurlijk mogelijk om boeren duidelijk te maken waarom hen beperkingen in hun bedrijfsvoering worden opgelegd en welke vergoedingen hier tegenover staan. Ook kan een voorlichter met de boer bespreken welke bedrijfsvoering voor hem in deze nieuwe situatie optimaal is. Hierbij zult u er rekening mee moeten houden dat een boer, net als u en ik, niet alleen streeft naar een hoog inkomen, maar ook naar plezier in zijn werk en aanzien in zijn omgeving.

3) Ik denk aan de gestileerde discussie en hun pro-contrarollenspel. Zie A.W. van den Ban, Inleiding tot de Voorlichtingskunde, Meppel, 1979, p. 154.

In de loop der tijden vindt er een verandering plaats in datgene waaraan een boer zijn aanzien ontleend, maar een dergelijke verandering loopt vaak achter de feiten aan. Wanneer bijvoorbeeld mestkuikens opkomen als een nieuwe bedrijfstak voor de boer om een inkomen te verwerven dan duurt het nog een hele tijd voordat hij hier ook aanzien mee kan verwerven. Dit proces is wel te versnellen door uitdrukkelijk ter discussie te stellen op grond van welke criteria men beslist dat een boer het aanzien van zijn omgeving verdient.

Als buitenstaander krijg ik de indruk dat de plannen om landschapsparken in te stellen niet geheel het verwachte effect hebben gehad om me zeer voorzichtig uit te drukken. Een belangrijke oorzaak lijkt me dat men zich onvoldoende gerealiseerd heeft dat een dergelijk beleid alleen in de praktijk gebracht kan worden als mensen bereid zijn hun gedrag te veranderen. Daardoor heeft men voorlichting niet gezien als een essentieel instrument om dit beleid te kunnen realiseren. Hierdoor is er onvoldoende voorlichting over gegeven, is de voorlichting te laat begonnen en heeft men niet getracht systematisch samen te werken met voorlichters die het vertrouwen hebben van de boeren in de potentiële landschapsparken. Mijns inziens zou het noodzakelijk zijn geweest hen de informatie te geven op grond waarvan zij hun voorlichting kunnen geven ongeveer een week voordat de betreffende nota in de publiciteit kwam. Unilever zal er niet over denken om met een nieuw merk margarine op de markt te komen zonder eerst de merknaam te testen, maar ik heb nooit gehoord dat men eerst de reactie op de naam landschapspark heeft getest, voordat men besloot dit programma deze naam te geven.

Dit voorbeeld noem ik niet om mensen een trap na te geven, maar omdat ik ervan overtuigd ben dat voorlichting alleen succes kan hebben als iedereen in uw organisatie van hoog tot laag voorlichting ziet als een essentieel onderdeel van zijn taak. Als sommige mensen op laag niveau dit inzicht nog missen, is er in andere streken nog wel wat te bereiken, maar als dit inzicht op het hoogste niveau ontbreekt, mislukt uw beleid.

Vaak zal u uw beleid alleen kunnen realiseren als andere overheidsinstanties bereid zijn met u samen te werken. Als ik nu in het laatste jaarverslag van het Staatsbosbeheer lees dat veel gemeentebesturen niet begrijpen wat de bedoeling is van de Relatienota dan vraag ik mij af hoe aan hen hierover voorlichting is gegeven. Is met hen besproken wat de bedoeling van deze nota is, welke beleidsinstrumenten hierin ontwikkeld zijn, hoe en door wie deze gehanteerd kunnen worden, hoe deze samenhangen met andere beleidsinstrumenten die gebruikt kunnen worden om natuur en landschap te beschermen, e.d.?

Tot slot nog iets over recreanten als doelgroep van uw voorlichting. Men neemt vaak aan dat als zij meer begrip hebben voor de natuur zij minder geneigd zullen zijn om de natuur te vernielen of de rust in de natuur te verstoren. Helaas ken ik geen bewijs voor de juistheid van deze hypothese. Er is wel heel wat onderzoek gedaan over de samenhang tussen milieubewustzijn en milieuvriendelijk gedrag. Bij de meeste van dergelijke onderzoeken is niets van een dergelijke samenhang gebleken. Wel is gebleken dat als milieuvriendelijk gedrag beloond wordt, dit de neiging heeft om herhaald te worden. Bij beloning denk ik dan niet alleen aan beloning in geld, maar vooral ook aan waardering oogsten bij diegenen wiens oordeel men op prijs stelt. Mogelijk is dit resultaat ook van belang om te bevorderen dat recreanten de natuur niet verstoren of beschadigen. We zien dit al bij de knotwilgacties, waar de deelnemers waardering van hun groep krijgen als zij hier aan mee doen. Misschien moeten we meer zoeken naar dergelijke beloningen dan naar de verspreiding van meer kennis over ecologische evenwichten en dergelijke.

Om middelen te blijven verkrijgen voor uw werk en om uw beleid te kunnen realiseren is het van veel belang dat u bij een breed publiek over goodwill beschikt. Mijn indruk is dat dit vooral ten aanzien van de ruilverkavelingen op het ogenblik niet aanwezig is. Hier zou misschien iets aan te veranderen zijn door via VVV's e.d. de aandacht te vestigen op de recreatieve en landschappelijke voorzieningen die in ruilverkavelingen zijn aangelegd. U bent niet klaar met uw voorlichting als de ruilverkaveling klaar is.

Samenvattend kan ik stellen dat de inrichting van ons gehele land en de vormgeving van ons landschap mensenwerk is. Om veranderingen hierin te realiseren zullen mensen hun gedrag moeten veranderen. In die situaties waar deze gedragsverandering in het belang is van de betrokkenen zullen we andere beleidsinstrumenten moeten gebruiken, zoals dwang of subsidies. Ook deze beleidsinstrumenten vergen echter voorlichting om ze bekend te maken en begrip te wekken voor de noodzaak om deze instrumenten te hanteren.

Een andere reden waarom voorlichting een steeds belangrijker aspect van uw taak wordt, is dat mensen veel meer dan vroeger invloed willen uitoefenen op hun eigen lot, o.a. via inspraak. Dit vereist inzicht in de alternatieven die er bestaan ten aanzien van de landinrichting en het natuurbeheer en de te verwachten gevolgen hiervan.

Samenvatting

1. Voorlichting kan in principe problemen oplossen die ontstaan als mensen door gebrek aan kennis en inzicht en soms ook door gebrek aan motivatie niet doen wat in hun belang is.
2. Een moeilijkheid bij het beleid van uw directoraat-generaal lijkt me dat u het belang van verschillende bevolkingsgroepen tegelijk tracht te dienen, terwijl deze belangen soms onderling strijdig zijn.
3. Het enige machtsmiddel waarover een voorlichter beschikt is het vertrouwen van zijn cliënten dat hij bereid en in staat is hun belang te dienen.
4. Om het vertrouwen van de cliënten te winnen en hun aandacht te trekken is het noodzakelijk om ontvangergericht te werk te gaan, dat wil zeggen uit te gaan van de behoefte aan informatie en hulp die bij hen leeft en van hun wijze van denken.
5. Bij beslissingen ten aanzien van landinrichting is tegenwoordig veel meer sprake van inspraak dan 20 jaar geleden.
6. Inspraak zonder inzicht leidt tot uitspraak zonder uitzicht.
7. De massamedia zien het als hun taak om het overheidsbeleid kritisch te volgen. Berichten over fouten van dit beleid zullen daarom meer aandacht krijgen dan berichten over successen hiervan.
8. Om goed voorlichting te kunnen geven is het noodzakelijk duidelijke beslissingen te nemen over de doelen, die u tracht te bereiken met uw voorlichting, de doelgroepen waar u zich op richt, de voorlichtingsmethoden, die u hierbij gebruikt, uw voorlichtingsboodschappen en de wijze waarop deze voorlichting wordt georganiseerd. Deze beslissingen moeten onderling goed op elkaar afgestemd zijn.
9. Het effect van het landinrichtingsbeleid sterk afhankelijk is van menselijke beslissingen. Het is voor een belangrijk deel niet een technisch en biologisch probleem of u uw doelen bereikt, maar uiteindelijk een probleem van verandering van menselijk gedrag.

Discussie

Vraag: U hebt gesteld dat voorlichting objectief behoort te zijn. Hoe ziet u dan de taak van de voorlichter Bedrijfsontwikkeling in het kader van de Relatienota?

Antwoord: Bij deze voorlichter staan de boerenbelangen centraal; dit geldt ook ten aanzien van de Relatienota. Voor welke boeren is het zinvol/van belang hieraan mee te doen?

Voorlichters mogen, via het zeg maar verkopen van de Relatienota, hun vertrouwenspositie bij de boeren niet in de waagschaal stellen. Veeleer, zo stelt Van den Ban, moet de nadruk gelegd worden in de voorlichting op het aanzien van de boer, met andere woorden een boer als landschapsbeheerder dient als zodanig aanzien te verkrijgen.

Vraag: Moet er bij de opleiding aan landbouwscholen meer nadruk gelegd worden op andere als produktiegerichte theorieën en informatie?

Antwoord: Het landbouwonderwijs is nog steeds vrij traditioneel ingesteld, met andere woorden boer zijn is winst maken.

Aan de andere kant dienen ook diensten als de Landinrichtingsdienst veel meer aandacht te besteden aan het onderwijs op landbouwscholen. Momenteel heeft echter het maken van regelingen meer nadruk dan het veranderen van een mentaliteit, ook bij ambtenaren. Massacommunicatie, zoals het schrijven van nota's, is in deze weinig effectief.

Vraag: Waar haalt de overheid het recht vandaan ongemotiveerde mensen te motiveren en hoe denkt u dat, gezien de vele tegengestelde belangen, te kunnen verwezenlijken?

Antwoord: De mens denkt van nature behoudend: veranderen kan nadelen opleveren. Maar ook niet-veranderen kan nadelen, zelfs grotere nadelen met zich meebrengen.

De massamedia kunnen hierin een grote rol spelen waarbij een bijzonder tactvol handelen noodzakelijk is, bijvoorbeeld door van te voren in de betrokken gebieden bij de betrokken mensen meningen te peilen.

- Vraag: - Enerzijds is de stelling gelanceerd dat een voorlichter ontvangergericht te werk dient te gaan, anderzijds wordt er gesproken over een verkopen van begrippen als landschapsparken via de massamedia. Hierin wordt een tegenstelling geconstateerd.
- Hoe kan een voorlichter van de Landinrichtingsdienst in een ruilverkaveling, gezien de complexe materie, de totale voorlichting adequaat verzorgen? Moet een voorlichting ook niet van andere zijden komen?
- In verband met de vorige vraag, is de voorlichting een pure overheids-taak?

- Antwoord: - Vóór het inschakelen van massamedia dienen eerst de meningen onder de betrokken mensen in de streek (ontvangergericht werken) gepeild te worden.
- De voorlichter moet uitgaan van de belangen van de cliënt. Een goede interne organisatie speelt hierin een grote rol, niet vanuit welke dienst wordt voorlichting gegeven, maar hoeveel vrijheid krijgt een voorlichter binnen zijn dienst. Ook het beloningssysteem is in deze van belang.

Vraag: Is de voorlichting éénrichtingsverkeer?

Antwoord: Communicatie is per definitie tweezijdig.

Vraag: Wat doet de vakgroep Voorlichtingskunde in Wageningen aan de "opvoeding" van technici?

Antwoord: De vakgroep houdt zich bezig met het onderwijs aan studenten, waar ze haar handen aan vol heeft. Verder worden contacten onderhouden met voorlichtingsdeskundigen bij verschillende instanties, echter (nog) niet bij deze diensten.

Vraag: U hebt gesproken over het belonen in geval van milieuvriendelijk gedrag. Hoe moet deze beloning opgevat worden?

Antwoord: De verschillende financiële regelingen leiden niet zonder meer tot een natuurvriendelijk gedrag. Veel belangrijker is dat men een beloning ontvangt van diegene, van wie een beloning erg op prijs gesteld wordt. Beloning dient dan vooral opgevat te worden als een stuk waardering of aanzien wat men krijgt bij natuurvriendelijk gedrag.

Vraag: Wordt in Wageningen aandacht besteed aan de alternatieve en/of aangepaste landbouw?

Antwoord: De Landbouwhogeschool is een zeer gevarieerde instelling; onderzoek binnen de aangepaste landbouw vindt uitgebreid plaats. Overigens is er bij de studenten duidelijk belangstelling hiervoor. Velen zouden, gezien het functioneren van L.D., D.B.L. en zelfs S.B.B. niet bij deze diensten willen gaan werken.

Vraag: Hoe beoordeelt u de Planologische Kern Beslissingsprocedures?

Antwoord: Deze materie staat erg ver van de mensen af; het speelt op een lange termijn en is dientengevolge moeilijk in te schatten. Vaak betreft het een afweging tussen een klein aantal grote belangen en een groot aantal kleine belangen.

Vraag: Voorbeelden in gedrag spelen een grote rol (als het eerste schaap etc.). Dient de voorlichting zich, dit in het achterhoofd houdend, te richten op een duidelijke doelgroep?

Antwoord: Inderdaad speelt, zeker bij boeren, het collegavoorbeeld een grotere rol dan de officiële voorlichting. Echter handelen deze "voorbeelden", de grote boeren, vaak uit puur eigen belang. Dit kan voor hen een voordelige zaak zijn, voor eventuele navolgers hoeft dit zeker nog niet het geval te zijn. In geval van een collectieve beslissing, zoals bij een ruilverkaveling het geval is, kan je niet met voorbeelden werken.

Vraag: Gesteld wordt door de vragensteller: een goede voorlichting is alleen mogelijk als het beleid goed is. Bij een slecht beleid helpt de voorlichting ook niet meer.

Antwoord: Wat is goed en wat is slecht. De criteria hiervoor kunnen nogal eens uiteenlopen (boeren versus natuurbescherming). De voorlichter dient dan begrip op te brengen bij beide partijen voor elkanders criteria.

Vraag: Kan bij een goede voorlichting (op een belang gericht) het beleid niet geblokkeerd worden, zeker op de lange termijn?

Antwoord: Voorlichting is niet alleen gericht op het realiseren van belangen op een korte termijn, maar kan ook duidelijk op een lange termijn gericht zijn, waarbij men veeleer gaat spreken van vorming.